

ĐẠI HỌC ĐÀ NẴNG
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

VŨ ĐÌNH ANH

**GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRONG TÁC PHẨM
CỦA NGUYỄN VĂN XUÂN**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 62.22.01.21

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ VĂN HỌC VIỆT NAM

Đà Nẵng - 2023

Công trình được hoàn thành tại
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM - ĐHQĐHN

Người hướng dẫn khoa học:

PGS. TS. Nguyễn Phong Nam

Phản biện 1:

.....

Phản biện 2:

.....

Phản biện 3:

.....

Luận án sẽ được bảo vệ trước Hội đồng đánh giá Luận án cấp Trường ngành Văn học Việt Nam họp tại Trường Đại học Sư phạm - ĐHQĐHN vào ngày tháng năm.....

Có thể tìm luận án tại:

Thư viện Quốc gia;

Thư viện Trường Đại học Sư phạm - ĐHQĐHN.

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Nguyễn Văn Xuân là một trong những nhà văn, học giả tiêu biểu của Quảng Nam thế kỷ XX. Ông sớm có ý thức tìm tòi, học hỏi nên rất am tường về vùng đất xứ Quảng, xứ Đàng Trong. Ông rất cần mẫn nghiên cứu về tư tưởng văn hóa, văn học phương Tây; tự học và sử dụng thành thạo Hán - Nôm, nên cũng hiểu biết sâu rộng về văn học, văn hóa, lịch sử của dân tộc trong quá khứ. Các giá trị văn hóa ấy đã được ông lưu giữ và “làm sống lại” bằng những tác phẩm trong nhiều lĩnh vực.

Nguyễn Văn Xuân là một nhà văn có sự trải nghiệm sâu sắc những biến động lớn lao của quê hương, dân tộc trong suốt thế kỷ XX. Ở giai đoạn nào, ông cũng luôn nỗ lực để cống hiến cho quê hương, đất nước với tư cách một trí thức chân chính, yêu nước, yêu hoà bình.

Nguyễn Văn Xuân viết nhiều thể loại, nhiều lĩnh vực. Ông viết với bút lực mạnh mẽ, tâm tri thức sâu rộng đã được nghiền ngẫm, trăn trở của một tư duy “hay cãi” nên luôn có dấu ấn riêng và độc đáo.

Tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân dù đã được nhiều nhà nghiên cứu quan tâm, song chưa thực sự có những công trình chuyên sâu và toàn diện. Vậy nên, việc nghiên cứu để góp phần giới thiệu, phổ biến những giá trị trong tác phẩm của ông là thực sự cần thiết.

Nghiên cứu các tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân, luận án tiếp cận đối tượng từ góc nhìn văn hóa, qua đó để phân tích, khám phá, đánh giá nhằm phát hiện, khái quát những giá trị văn hóa trong tác phẩm của ông; góp phần khẳng định vị trí, đóng góp của Nguyễn Văn Xuân trong đời sống văn học, văn hóa của địa phương, của dân tộc Việt Nam trong thế kỷ XX. Đó là lý do chúng tôi chọn đề tài “*Giá trị văn hóa trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân*” để nghiên cứu.

2. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

- *Đối tượng nghiên cứu:* là các tác phẩm của nhà văn, học giả Nguyễn Văn Xuân. Trong đó, luận án tập trung khảo sát nhóm tác phẩm văn học, các nghiên cứu về văn học - văn hóa.

- *Phạm vi nghiên cứu:* là các giá trị văn hóa trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân được xem xét trên các phương diện như nội dung - tư tưởng, chủ đề văn hóa, giá trị khoa học, các giá trị và phản giá trị trong văn hóa, các phương thức thể hiện, cách tiếp cận, phương pháp nghiên cứu thể hiện giá trị văn hóa.

3. Phương pháp nghiên cứu

Trong quá trình thực hiện công trình, luận án sử dụng các phương pháp nghiên cứu cơ bản sau: phương pháp văn hóa - lịch sử; phương pháp văn hóa học; phương pháp ký hiệu học văn hóa; phương pháp hệ thống; phương pháp phân loại.

Ngoài ra, trên bình diện thao tác, luận án sử dụng các phương pháp phân tích, tổng hợp, so sánh, thống kê...

4. Mục tiêu nghiên cứu

- *Mục tiêu tổng quát:*

Nhằm phát hiện, khám phá những giá trị, dấu ấn, sắc thái, biểu hiện văn hóa trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân. Đó cũng là cơ sở khẳng định những giá trị, đóng góp và vị trí của ông trong tiến trình vận động của văn học, văn hóa Việt Nam thế kỷ XX.

- *Mục tiêu cụ thể:*

+ Suu tập, hệ thống các tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân một cách đầy đủ nhất.

+ Tìm hiểu, đánh giá những giá trị trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân về chủ đề văn hóa, giá trị văn hóa, sắc thái văn hóa; qua đó góp phần khẳng định các giá trị văn hóa trong các tác phẩm của một danh nhân xứ Quảng trong dòng chảy văn học, văn hóa dân tộc.

+ Tìm hiểu, đánh giá vị trí và đóng góp của Nguyễn Văn Xuân trong tiến trình phát triển của văn học địa phương, của văn học đô thị miền

Nam giai đoạn 1954 - 1975 cũng như của nền văn học Việt Nam hiện đại thế kỷ XX.

5. Đóng góp mới của luận án

- Luận án lần đầu tiên sưu tầm, hệ thống một cách đầy đủ nhất các tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân, trong đó có nhiều tác phẩm còn ít độc giả biết tới trong giai đoạn trước năm 1945 và giai đoạn 1954 - 1975 ở miền Nam. Đặc biệt, chúng tôi đã sưu tầm và biên soạn, công bố 22 truyện ngắn trước năm 1945 của ông, lần đầu tiên nhóm truyện ngắn này được nghiên cứu và giới thiệu với độc giả đương đại.

- Luận án đã khẳng định đầy đủ hơn những đóng góp của Nguyễn Văn Xuân trong việc khám phá và lưu giữ các sắc thái, đặc trưng, giá trị vùng văn hóa xứ Quảng trong tiến trình lịch sử. Đó cũng là sự tìm tòi về văn hóa của dân tộc Việt Nam trong hành trình mở cõi, dựng nước và giữ nước.

- Luận án góp phần bổ khuyết, “phục dựng” một cách đầy đủ hơn những đóng góp của nhà văn, học giả Nguyễn Văn Xuân, một danh nhân của xứ Quảng, của dân tộc còn chưa thật sự được ghi nhận đúng vị trí, chưa được quan tâm nghiên cứu đầy đủ.

- Luận án sẽ là tài liệu tham khảo cho học sinh, sinh viên, giáo viên, nhà nghiên cứu trong công tác học tập, giảng dạy, nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hóa hoặc khi tìm hiểu về văn học, văn hóa xứ Quảng.

6. Bố cục luận án

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, luận án gồm bốn chương như sau:

Chương 1. Tổng quan tình hình nghiên cứu.

Chương 2. Nguồn mạch các giá trị văn hóa trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân.

Chương 3. Giá trị văn hóa trong truyện ngắn và tiểu thuyết của Nguyễn Văn Xuân.

Chương 4. Giá trị văn hóa trong các công trình nghiên cứu của Nguyễn Văn Xuân.

CHƯƠNG 1

TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

1.1. Tình hình nghiên cứu về Nguyễn Văn Xuân

Sự nghiệp viết của Nguyễn Văn Xuân bắt đầu từ cuối những năm 30 của thế kỷ XX cho đến những năm đầu của thế kỷ XXI. Nhưng số phận nhiều tác phẩm cũng trầm luân như chính cuộc đời ông, ít được phổ biến rộng rãi, thậm chí không ít tác phẩm vẫn còn bị thất lạc. Để ghi nhận ông như một nhà văn, nhà văn hóa, học giả có nhiều đóng góp và được độc giả biết đến rộng rãi là năm 2002 với sự ra đời của *Tuyển tập Nguyễn Văn Xuân* và tiểu thuyết *Kỳ nữ họ Tống*.

1.1.1. Quá trình nghiên cứu về Nguyễn Văn Xuân

* *Giai đoạn trước năm 1954*: Theo các tư liệu được tiếp cận, tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân chưa được đề cập trong các công trình nghiên cứu, phê bình.

* *Giai đoạn từ năm 1954 đến năm 1975*: Một số tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân đã được sự quan tâm, đánh giá của giới nghiên cứu, phê bình. Tiểu thuyết *Bão rừng* là một trong những tác phẩm gây được sự chú ý, đã được Lưu Nghi và Tam Ích đánh giá cao. Biên khảo *Chinh phụ ngâm diễn âm tân khúc* năm 1972 của Nguyễn Văn Xuân thực sự được dư luận quan tâm và có sự tranh luận phức tạp. Tiêu biểu là các bài tranh luận giữa Nguyễn Văn Xuân với Lê Hữu Mục trên *Tạp chí Văn học*, với Vũ Tiên Phúc trên *Tạp chí Bách Khoa* ở Sài Gòn.

* *Giai đoạn từ năm 1975 đến năm 2001*: Các bài nghiên cứu, phê bình về tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân xuất hiện không thường xuyên, chỉ đề cập đến một vài tác phẩm chính, quan niệm nghệ thuật hoặc kỷ niệm về con người nhà văn. Đó là các bài viết giới thiệu sách hoặc trên báo của Mai Quốc Liên, Dương Trung Quốc, Trần Hữu Tá, Nguyễn Đước, Nguyễn Đình Xê, Vĩnh Quyên.

** Giai đoạn từ năm 2002 đến năm 2022*

Từ năm 2002 đến nay, các công tình nghiên cứu về tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân ngày càng nhiều, nội dung khá phong phú và đa dạng.

Tuyển tập Nguyễn Văn Xuân ấn hành năm 2002, nhà văn Đà Linh và nhà sử học Dương Trung Quốc có các bài viết giới thiệu bao quát về cuộc đời, sự nghiệp, với nhiều nhận định sâu sắc, ghi nhận những đóng góp quan trọng của Nguyễn Văn Xuân.

Năm 2004, *Từ điển văn học (bộ mới)* đã bổ sung mục từ Nguyễn Văn Xuân, qua đó ghi nhận những đóng góp của ông cho nền văn học nước nhà.

Những bài viết về Nguyễn Văn Xuân đồng loạt ra đời như những nén tâm hương của những người yêu mến ông viết để tưởng nhớ nhà văn sau ngày mất (ngày 04/7/2007). Có hàng chục bài viết trên các báo cả ở Trung ương và các địa phương với nội dung đề cập những kỷ niệm, giới thiệu về những đóng góp của Nguyễn Văn Xuân trên nhiều lĩnh vực; đồng thời, ghi nhận sức làm việc dẻo dai, ý chí nỗ lực tự học, phẩm chất làm người trong sáng, ngay thẳng.

Từ khoảng năm 2008 đến năm 2022, nhiều tác giả viết và khẳng định giá trị trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân trên tạp chí và báo như: Phạm Phú Phong, Trần Hữu Tá, Trương Điện Thắng, Nguyễn Q. Thắng, Văn Thành Lê, Ngô Thị Kim Cúc, Lê Văn Nghệ, Mai Thành Dũng, Trần Trung Sáng, Lê Minh Quốc, Đỗ Lai Thúy, Vũ Đình Anh... Các công trình đã khám phá và khẳng định những đóng góp đa diện, độc đáo và mới mẻ của Nguyễn Văn Xuân trong cả lĩnh vực sáng tác và nghiên cứu.

Luận văn thạc sĩ của Phan Thị Thu Hồng năm 2008 và của Trương Thị Thủy năm 2012 đã lấy đối tượng là các truyện ngắn và tiểu thuyết của Nguyễn Văn Xuân. Các công trình ghi nhận, khẳng định những đóng góp độc đáo và quan trọng trong sáng tác của ông.

Các sách *Nguyễn Văn Xuân - một người Quảng Nam* (năm 2010) và *Nguyễn Văn Xuân - sức sống văn hóa xứ Quảng* (năm 2011) đã tập

hợp, giới thiệu các tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân. Bên cạnh đó, các sách còn tập hợp các bài viết của Dương Trung Quốc, Nguyễn Ngọc, Trần Trung Sáng, Thái Bá Lợi, Nguyễn Hữu Hồng Minh, Châu Yến Loan; đã đề cập, phân tích nhiều khía cạnh về cuộc đời, về sự nghiệp nhà văn và khẳng định sức sống của các tác phẩm.

Năm 2020, bộ *Nguyễn Văn Xuân toàn tập* dày dặn với hơn 3.700 trang sách khổ lớn đã được ấn hành. Khi tiếp cận bộ *Nguyễn Văn Xuân toàn tập*, nhiều độc giả hiểu và khâm phục kiến thức “thâm viễn”, “bác văn cường ký” của ông. Đặc biệt, bài giới thiệu về tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân trong *Nguyễn Văn Xuân toàn tập* của Phong Lê và Lại Nguyên Ân khá công phu, bao quát, khẳng định nhiều giá trị to lớn. Ngoài ra, bộ *Toàn tập* còn tập hợp 19 bài nghiên cứu đã công bố trước đó về tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân trong tập 7.

Năm 2021, Vũ Đình Anh chủ biên xuất bản sách *Nguyễn Văn Xuân - Những tìm tòi và diễn giải lịch sử*. Đây là công trình chuyên khảo đầu tiên về Nguyễn Văn Xuân, đã “góp phần phục dựng bức tranh tương đối bao quát về các tác phẩm của ông từ góc nhìn lịch sử”. Năm 2022, tác giả Vũ Đình Anh sưu tầm, biên soạn và giới thiệu sách *Nguyễn Văn Xuân - 22 truyện ngắn trước 1945*.

1.1.2. Nghiên cứu giá trị văn hóa trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân

Trong các hướng nghiên cứu, tiếp cận tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân, cách tiếp cận từ góc nhìn văn hóa đã được nhiều nhà nghiên cứu, phê bình quan tâm. Các công trình, bài viết của nhiều tác giả như Lại Nguyên Ân, Đà Linh, Dương Trung Quốc, Bùi Thị Thiên Thai, Phan Thị Thu Hồng, Nguyễn Ngọc, Phạm Phú Phong, Trương Thị Thủy, Trần Hữu Tá, Phong Lê, Đỗ Lai Thúy... đã khẳng định những khía cạnh về giá trị văn hóa cơ bản trong tác phẩm của ông như:

Thứ nhất, Nguyễn Văn Xuân là “nhà Quảng Nam học”, đã góp phần gìn giữ và khám phá nhiều giá trị văn hóa của vùng đất quê hương. Đây là luận điểm xuyên suốt, được thể hiện rõ trong việc lựa chọn chủ đề trong cả sáng tác và nghiên cứu.

Thứ hai, Nguyễn Văn Xuân là người đậm đặc chất Quảng, được thể hiện rõ nét trong cuộc đời cũng như trong sáng tác và nghiên cứu. Chất Quảng được thể hiện ở cá tính mạnh mẽ, ngay thẳng, trong cách hành văn, trong quan niệm sáng tác và nghiên cứu.

Thứ ba, Nguyễn Văn Xuân là học giả có tầm hiểu biết sâu rộng, là hiện tượng “nhiều nhà trong một nhà”. Do đó, sự nghiệp của ông cũng có sự đa dạng với nhiều đóng góp, khám phá, gìn giữ và sáng tạo rất giá trị văn hóa trong nhiều lĩnh vực.

Nói chung, nghiên cứu hiện tượng văn học - văn hóa Nguyễn Văn Xuân từ nhãn quan văn hóa là phù hợp, đã được đặt ra và có những kết quả nhất định, song chưa có những công trình chuyên sâu. Các công trình, bài viết trên sẽ được tác giả luận án tiếp cận và kế thừa có tính chọn lọc, đó thực sự là những tài liệu tham khảo bổ ích trong quá trình thực hiện đề tài này.

1.2. Vấn đề nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hoá

1.2.1. Nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hóa ở nước ngoài

Việc tiếp cận văn học từ nhãn quan văn hóa đã diễn ra từ rất lâu. Tuy nhiên, việc xác lập phương pháp nghiên cứu, phê bình văn học từ điểm nhìn văn hóa với đầy đủ khung lý thuyết, các khái niệm, các phạm trù thì phải đến thời hiện đại ở phương Tây mới hình thành.

Đề cập nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hóa với tư cách một lý thuyết, trường phái, phần lớn các nhà nghiên cứu cho đó là trường phái Văn hóa - lịch sử ở Pháp nửa cuối thế kỷ XIX, gắn với tên tuổi của H.Taine, G.Lanson và S.Beuve... Trường phái này đề cao các phạm trù văn chương, tiểu sử tác giả, bối cảnh lịch sử, tính giá trị, ngữ cảnh... IU.M. Lotman sáng lập Trường phái kí hiệu học Moskva - Tartu, đây là trường phái vận dụng lý thuyết kí hiệu học văn hóa vào nghiên cứu nhiều lĩnh vực như ngôn ngữ, văn hóa, văn học, kí hiệu... Trường phái Phân tâm học được áp dụng nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hóa khi xem các biểu tượng tập thể, các siêu mẫu, cổ mẫu có vai trò quan trọng trong sáng tạo nghệ thuật...

Ở châu Á, hướng nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hóa cũng được quan tâm từ rất lâu đời. Nó gắn với các khía cạnh văn hóa thể hiện trong tác phẩm văn học như văn hóa dân gian, Nho học, Đạo học, Phật học, văn hóa với thơ ca và với tiểu thuyết... Thời kỳ hiện đại, các quốc gia châu Á cũng học hỏi, vận dụng các lý thuyết phương Tây trong nghiên cứu văn học từ góc nhìn văn hóa.

1.2.2. Nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hóa ở trong nước

Ở Việt Nam, nghiên cứu văn học từ nhãn quan văn hóa được khẳng định từ những năm 1930. Xu hướng nghiên cứu, phê bình này chịu ảnh hưởng đậm nét trường phái Văn hóa - lịch sử của Pháp. Đến thời kỳ đổi mới, nhiều lý thuyết nghiên cứu, phê bình văn học, nghệ thuật trên thế giới được giới thiệu về Việt Nam, trong đó có: phê bình kí hiệu học văn hóa; phê bình phân tâm học...

Cùng với các xu hướng tiếp cận theo các trường phái, lý thuyết phương Tây, ở Việt Nam còn có rất nhiều tác giả với các công trình nghiên cứu gắn với hướng nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hóa như: Trần Đình Hượu, Trần Ngọc Vương, Lê Chí Dũng, Trần Nho Thìn, Lê Nguyên Cẩn, Phan Ngọc, Trần Đình Sử, Huỳnh Như Phương, Nguyễn Văn Dân, Lê Nguyên, Nguyễn Đăng Điệp, Đoàn Lê Giang... Thời gian qua, rất nhiều đề tài tiến sĩ, thạc sĩ, sách, báo ở nước ta nghiên cứu văn học từ điểm nhìn văn hóa rất phong phú và đa dạng.

Nói chung, hướng tiếp cận từ điểm nhìn văn hóa không phải là phương pháp mới, song lại là phương pháp phù hợp, có ý nghĩa hiện nay. Phương pháp này không loại trừ các cách tiếp cận khác, mà nó là sự bổ sung cần thiết để khám phá các giá trị, bản sắc văn hóa, cái hay, cái đẹp, cái chân, cái thiện... trong các hiện tượng văn học.

1.3. Nghiên cứu giá trị văn hóa trong tác phẩm Nguyễn Văn Xuân và những vấn đề đặt ra của luận án

1.3.1. Nghiên cứu giá trị văn hóa là hướng tiếp cận khả thi về tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân

Dòng mạch chủ lưu trong toàn bộ tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân là cảm hứng vun đắp đạo làm người, khẳng định giá trị văn hóa dân tộc và những sắc thái quê hương xứ Quảng. Đó là sợi dây kết nối, tạo nên sự thống nhất và tầm vóc của ông. Vì vậy, nghiên cứu giá trị văn hóa trong tác phẩm của ông sẽ phù hợp với đối tượng, sẽ khám phá được nhiều giá trị từ các tác phẩm.

1.3.2. Những vấn đề đặt ra của luận án

Trên cơ sở các cách tiếp cận văn học từ điểm nhìn văn hóa, luận án sẽ vận dụng phù hợp với từng nhóm đối tượng cụ thể trong các “di sản” của Nguyễn Văn Xuân, cụ thể như sau:

Thứ nhất, tiếp cận Nguyễn Văn Xuân từ mẫu hình “tác giả văn hóa viết”. Đây là một nội dung quan trọng trong nghiên cứu văn học từ góc nhìn văn hóa, bởi nhà văn với các phẩm chất cá nhân, bối cảnh quê hương, thời đại... có tác động lớn đến sự sinh thành nên tác phẩm.

Thứ hai, tiếp cận nguồn mạch giá trị văn hóa trong hệ thống tác phẩm phong phú và đa diện của Nguyễn Văn Xuân. Luận án luận giải những nguồn mạch, những giá trị văn hóa cơ bản như dấu ấn văn hóa quê hương xứ Quảng; sự lựa chọn các giá trị văn hóa.

Thứ ba, khi tiếp cận nhóm các truyện ngắn và tiểu thuyết của Nguyễn Văn Xuân, luận án quan tâm các giá trị văn hóa trong từng thể loại trên phương diện nội dung, tư tưởng và phương thức thể hiện.

Thứ tư, khi tiếp cận các công trình nghiên cứu của Nguyễn Văn Xuân, luận án quan tâm những đóng góp khoa học trong các chủ đề nghiên cứu, phương pháp nghiên cứu, cách tiếp cận giá trị văn hóa.

CHƯƠNG 2

NGUỒN MẠCH CÁC GIÁ TRỊ VĂN HOÁ TRONG TÁC PHẨM CỦA NGUYỄN VĂN XUÂN

2.1. Nguyễn Văn Xuân - một nhân cách văn hóa tiêu biểu

2.1.1. Tiếp cận Nguyễn Văn Xuân từ “mẫu hình tác giả văn hóa viết”

Việc tìm hiểu “mẫu hình tác giả văn hóa viết” là sự khám phá chủ thể sáng tác văn học và nghiên cứu văn hóa với những yếu tố về tiểu sử, về tài năng, về nhân cách, về sự lựa chọn và ứng xử văn hóa, về bối cảnh văn hóa - lịch sử của quê hương, đất nước... Nguyễn Văn Xuân sinh ngày 10/5/1921 tại làng Thanh Chiêm, xã Điện Phương, huyện Điện Bàn, tỉnh Quảng Nam. Truyền thống của quê hương, lịch sử vùng đất như là nguồn “dưỡng chất” quan trọng ảnh hưởng lớn đến ước mơ lập ngôn, lập nghiệp của ông. Nguyễn Văn Xuân sớm nuôi mộng viết văn, ông luôn tâm nguyện trở thành nhà văn chuyên nghiệp. Nghề viết đối với ông, vừa là nơi thể hiện đam mê, tài năng, nhân cách và cũng là có nguồn kinh tế để trang trải cho cuộc sống gia đình.

2.1.2. Tiếp cận Nguyễn Văn Xuân từ “mẫu người trao truyền văn hóa”

Nguyễn Văn Xuân không chỉ nỗ lực gìn giữ, sáng tạo các giá trị văn hóa mà còn ý thức rất rõ về việc trao truyền văn hóa. Vai trò thầy giáo là một lĩnh vực thành công, để lại dấu ấn đậm nét khi nhắc đến ông. Nhà văn luôn mong muốn trao truyền ý thức gìn giữ văn hóa, trao truyền những bài học làm người, những tri thức văn hóa tốt đẹp của dân tộc, của nhân loại cho các thế hệ sau.

2.2. Giá trị văn hóa và những biểu hiện trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân

2.2.1. Giá trị văn hóa và những biểu hiện trong văn học

Văn học là một bộ phận, một thành tố đặc biệt quan trọng của văn hóa. Văn học có lợi thế đặc biệt so với nhiều thành tố khác của văn hóa, nó có thể diễn giải và lưu giữ dấu ấn văn hóa, con người một cách đầy đủ, sâu sắc trong suốt dòng chảy lịch sử. Vì vậy, khi xem xét,

ngiên cứu văn học thì hoàn toàn có thể xem văn học là một hiện tượng văn hóa, mang các đặc trưng của văn hóa.

Giá trị là một trong những yếu tố cốt lõi nhất của văn hóa. Giá trị văn hóa “là hệ thống những đánh giá mang tính chủ quan của con người về tự nhiên, xã hội và tư duy theo hướng những cái gì là cần, là tốt, là hay, là đẹp; nói cách khác, đó chính là những cái được con người cho là chân, thiện, mỹ”. Khi nghiên cứu tác phẩm văn học từ nhãn quan văn hóa, nhiều nhà nghiên cứu cũng cho rằng, giá trị văn hóa là bình diện phổ biến và quan trọng nhất.

Khi đề cập đến giá trị văn hóa trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân, chúng tôi nhận thấy nhà văn quan tâm khám phá và lưu giữ các giá trị văn hóa quê hương xứ Quảng; và sự lựa chọn các giá trị văn hóa: truyền thống và hiện đại, đạo đức và nghệ thuật, tự do và sáng tạo, cái đúng và cái sai...

2.2.2. Giá trị văn hóa xứ Quảng trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân

Nguyễn Văn Xuân đã có những thành công lớn, những đóng góp quan trọng trong nghiên cứu văn hóa xứ Quảng. Điều này được thể hiện qua tầm hiểu biết sâu rộng, qua các sáng tác văn chương, các nghiên cứu văn học, văn hóa, lịch sử với một khối lượng rất đồ sộ các công trình về vùng đất quê hương... Những suy tư sắc sảo, cách viết độc đáo của Nguyễn Văn Xuân đã khơi gợi nhiều hướng tiếp cận mới và cả cách nhìn nhận, đánh giá về diễn trình các lĩnh vực văn học, văn hóa, lịch sử của quê hương, của dân tộc đã trải qua.

2.2.3. Sự lựa chọn các giá trị văn hóa trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân

** Sự kết hợp truyền thống và hiện đại trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân*

Trong tác phẩm của mình, Nguyễn Văn Xuân dù là người suốt đời *bám rễ sâu để hút dưỡng chất* từ nền văn hóa truyền thống của quê hương, dân tộc, song ông đã cân bằng và giải quyết hài hòa mối quan hệ giữa truyền thống và hiện đại. Ông không lấy truyền thống hay hiện

đại làm tiêu chuẩn, mà tiêu chí ông xác lập đó chính là những giá trị tích cực hướng đến cuộc sống tốt đẹp cho nhân dân, vì sự phát triển của nước nhà.

** Sự kết hợp đạo đức và nghệ thuật trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân*

Với Nguyễn Văn Xuân, văn học - nghệ thuật là tiếng nói thể hiện trách nhiệm của người nghệ sĩ với cuộc đời, với xã hội. Đó không phải là văn chương đi tìm vẻ đẹp nghệ thuật thuần túy, mà là tiếng nói của lương tâm, của đạo đức. Tất nhiên, để tiếng nói của nghệ thuật đến được với độc giả, làm rung động tâm hồn thì tác phẩm phải hay, phải hấp dẫn, phải có sự sáng tạo, có tính độc đáo.

** Sự kết hợp tự do và sáng tạo trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân*

Nguyễn Văn Xuân luôn khát khao, hoài bão về sự *tự do cá nhân*. Ông luôn khẳng định cá tính sáng tạo, luôn có những tư duy độc lập, sắc sảo. Ông luôn nuôi dưỡng tinh thần sáng tạo, nỗ lực viết nên những tác phẩm có tính mới và độc đáo.

** Sự phân định cái đúng và cái sai trong tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân*

Nguyễn Văn Xuân là người cởi mở, chân thành, đặc biệt, ông rất bộc trực, thẳng thắn, đúng/ sai rõ ràng. Nét người này của ông cũng được thể hiện rõ trong các tác phẩm của mình. Ông rất thường xuyên tranh luận để khẳng định chân lý, lẽ phải, bảo vệ cái đúng, để phê phán cái sai, cái chưa phù hợp trong các tác phẩm. Như ông từng nhận định về truyền thống *hay cãi* của quê hương, đó là sự *hay cãi có thiện ý* nhằm đóng góp cho sự phát triển của nước nhà.

CHƯƠNG 3

GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRONG TRUYỆN NGẮN VÀ TIỂU THUYẾT CỦA NGUYỄN VĂN XUÂN

3.1. Giá trị văn hóa trong truyện ngắn của Nguyễn Văn Xuân

3.1.1. *Giá trị văn hoá trong truyện ngắn nhìn từ bình diện nội dung, tư tưởng*

3.1.1.1. Về đạo đức cá nhân

Văn chương Nguyễn Văn Xuân bộc lộ cảm hứng bồi đắp đạo đức cá nhân, điều đó được thể hiện tập trung trong nhóm truyện ngắn trước năm 1945. Các nhân vật trong truyện ngắn thường nhớ về những kỷ niệm với nỗi day dứt, hối hận “mãi về những điều ác” đã làm. Đó là nguyên cớ cho những dằn vặt, trăn trở đầy ám ảnh của các nhân vật nhằm mục đích tự vấn về các lỗi lầm, chống lại sự tha hóa của bản ngã. Đó cũng chính là cốt cách của Nguyễn Văn Xuân, một trí thức luôn thành thật với lương tâm mình.

3.1.1.2. Về đạo nghĩa gia đình

Chủ đề gia đình được Nguyễn Văn Xuân quan tâm trong nhiều truyện ngắn trước năm 1945. Các nhân vật trong truyện của ông được đề cập trong nhiều mối quan hệ gia đình như mẹ và con, vợ và chồng, bà và cháu, chú và cháu, anh và em... Ông có cảm hứng ngợi ca những người mẹ, người bà, người chị siêng năng, giàu tình thương, đức hy sinh cho gia đình. Ở góc nhìn khác, ông thường phê phán nhiều nhân vật nam giới như chồng, cha, chú, anh, con trai..., họ hiện lên trong tác phẩm với những tính cách gia trưởng, vũ phu, lạnh lùng, thiếu trách nhiệm với gia đình... Dù với cảm hứng khen/ chê, ngợi ca/ phê phán, qua các tác phẩm, tác giả luôn mong muốn gìn giữ, chăm lo, bồi đắp đạo nghĩa trong gia đình.

3.1.1.3. Về tình yêu quê hương, đất nước

Với lương tâm của người cầm bút trước vận mệnh dân tộc khi đất nước bị chia cắt sau năm 1954, Nguyễn Văn Xuân đã viết nên những

trang văn ngợi ca tình yêu quê hương, đất nước. Tác phẩm giai đoạn 1954 - 1975 thể hiện ý chí quyết tâm giành độc lập cho dân tộc dù chịu nhiều mất mát, hy sinh. Đó là cơ sở để các tác phẩm khơi dậy tinh thần yêu nước, ý thức trách nhiệm của độc giả với dân tộc trong bối cảnh đất nước lúc bấy giờ. Bên cạnh đó, ông thể hiện thái độ phê phán, căm thù sự tàn ác, vô nhân đạo của bè lũ cướp nước và tay sai.

3.1.2. Giá trị văn hoá trong truyện ngắn nhìn từ phương thức thể hiện

3.1.2.1. Về mã văn hóa dân gian và mã lịch sử

Mã văn hóa dân gian và mã lịch sử được Nguyễn Văn Xuân sử dụng khá thường xuyên, tạo nên dấu ấn đặc sắc trong nhiều truyện ngắn. Nguồn văn liệu của dân gian được ông mã hóa trong nhiều truyện ngắn trước 1945 để gợi dẫn những suy tư về đạo đức, lễ sống. Mã lịch sử hiện diện đậm đặc trong các truyện ngắn giai đoạn 1954 - 1975, ông mượn lịch sử giai đoạn chống Pháp để khơi dậy ý thức trách nhiệm trong hiện tại với dân tộc, tình yêu với Tổ quốc. Với cái nhìn thực tế, đa diện, các nhân vật lịch sử trong tác phẩm của ông không chỉ có những phẩm chất tốt đẹp, mà còn nổi lên với cả sự xù xì, thô ráp của những giây phút đời thường, những mặt trái của tính cách... Qua đó, nhà văn đã bộc lộ những suy tư về tình yêu quê hương, đất nước, về phẩm chất con người, về lễ sống cao đẹp, nhân văn.

3.1.2.2. Về biểu tượng bóng tối và cái chết

Trong truyện ngắn của Nguyễn Văn Xuân, bóng tối và cái chết là hai biểu tượng độc đáo, có ý nghĩa quan trọng. Biểu tượng bóng tối được nhà văn sử dụng thường xuyên trong thế giới truyện ngắn trước 1945, nó thường gắn với những tình huống mà các nhân vật bộc lộ những sai lầm, tội lỗi, nỗi buồn hay sự xấu xa... Ở đó, các nhân vật thường trong trạng thái phải trải qua những lỗi lầm, bước qua vùng tối để đến với ánh sáng của lý trí, của đạo đức.

Cái chết trở thành một biểu tượng, được nhà văn dụng tâm khai thác để gửi gắm những thông điệp trong nhóm các truyện ngắn giai đoạn 1954 - 1975. Các biểu tượng cái chết thể hiện mong muốn nổi

dài ý nghĩa, khơi dậy truyền thống yêu nước của dân tộc. Biểu tượng cái chết ở đây còn có hàm ý là dấu hiệu sự cáo chung của những biểu tượng quyền uy, của một lý tưởng lỗi thời, của thể chế phong kiến. Càng ý nghĩa hơn khi những truyện ngắn này ra đời ở các đô thị miền Nam giai đoạn khốc liệt của cuộc chiến tranh chống Mỹ cứu nước.

3.2. Giá trị văn hóa trong tiểu thuyết của Nguyễn Văn Xuân

3.2.1. Giá trị văn hoá trong tiểu thuyết nhìn từ bình diện nội dung, tư tưởng

3.2.1.1. Về văn hóa chính trị

Tiểu thuyết của Nguyễn Văn Xuân đã đề cập một số khía cạnh của văn hóa chính trị như: đạo đức, hành vi của các cá nhân cầm quyền, của các chủ thể xã hội trong mối quan hệ chính trị; kiến thức chính trị.

** Về đạo đức, hành vi của các cá nhân cầm quyền, của các chủ thể xã hội trong mối quan hệ chính trị:*

Hai chủ thể xã hội cơ bản được Nguyễn Văn Xuân thường xuyên đề cập đó là: một bên là giai cấp cầm quyền, các nhà chính trị; một bên là cộng đồng dân cư. Khi viết về giai cấp cầm quyền, cảm hứng chủ đạo của tác giả là phê phán, lên án những tội ác, những thói xấu, sự sa đọa. Ở chiều ngược lại, ông thể hiện sự cảm thông, sẻ chia với những khổ đau của người dân lao động.

** Về kiến thức chính trị:*

Trong tiểu thuyết của mình, Nguyễn Văn Xuân không chỉ đề cập các sự kiện, nhân vật lịch sử, mà ông cũng dụng tâm thể hiện những tư tưởng, quan điểm, kiến thức chính trị. Qua các nhân vật quyền uy như các chúa Nguyễn, quan lại, sư trụ trì, nhà văn đã gửi gắm những suy tư, sự nghiên ngẫm về văn hóa chính trị, về đạo trị quốc, an dân, về con đường phát triển của dân tộc. Đó cũng là tiếng nói thể hiện trách nhiệm của nhà văn với cuộc đời, với nhân dân, với đất nước.

3.2.1.2. Về văn hóa ứng xử giới

Nguyễn Văn Xuân thể hiện cái nhìn cảm thương về số phận, sắc đẹp của người phụ nữ trong xã hội phong kiến Việt Nam thời loạn lạc,

điều đó thể hiện rõ nét trong tiểu thuyết *Kỳ nữ họ Tống*. Số phận họ chỉ như là những quân cờ, lá bài, trò tiêu khiển của những nhân vật nam giới có quyền, có tiền. Những phụ nữ có tài, có sắc phần lớn đều chịu kết cục bi thảm. Qua đó, tiểu thuyết như một tiếng nói góp thêm tố cáo xã hội nhiều bất bất công, bất bình đẳng. Đây cũng là vấn đề chưa cũ trong xã hội ngày nay.

3.2.2. Giá trị văn hoá trong tiểu thuyết nhìn từ phương thức thể hiện

3.2.2.1. Mã lịch sử

Tiểu thuyết của Nguyễn Văn Xuân lấy đề tài lịch sử làm nội dung chính, điều đó thể hiện rõ nét trong *Kỳ nữ họ Tống*. Tuy nhiên, các sự kiện, nhân vật lịch sử trong tiểu thuyết của ông chỉ là bối cảnh, là “cái đỉnh treo”, điều ông quan tâm chính là những giá trị đạo đức, nhân cách, lối sống, tình cảm của các nhân vật. Từ cái nhìn lịch sử, nhân vật Hải Bằng - người kể chuyện, như muốn truyền thông điệp về sự mất niềm tin vào các vua chúa, quan lại thời Trịnh - Nguyễn phân tranh. Bởi phần lớn họ đều tham quyền, háms lợi, ham muốn dục vọng quá độ, gây nên chiến tranh, chết chóc trong nhân dân. Đó có thể là bài học lịch sử được rút ra trong thời kỳ thoái trào của chế độ phong kiến Việt Nam nói riêng, cũng có thể là bài học lịch sử nói chung cho tất cả mọi người, mọi thời nhìn vào đề tụ cảnh tỉnh bản thân.

3.2.2.2. Biểu tượng lửa

Lửa trong các tiểu thuyết được Nguyễn Văn Xuân sử dụng kết hợp với các yếu tố nghệ thuật khác, đã trở thành biểu tượng nhiều ý nghĩa. Ý nghĩa tiêu biểu nhất chính là làm người đọc ấn tượng sâu sắc về ngọn lửa của chiến tranh, hủy diệt và chết chóc. Những cuộc chiến tương tàn diễn ra liên miên lại cũng xuất phát từ ngọn lửa của ham muốn, dục vọng về danh lợi và sắc dục. Vì vậy, nhà văn cũng mong muốn ngọn lửa trở thành biểu tượng tẩy uế, thanh lọc để xua tan các xấu xa, tội lỗi, để trở về với yêu thương, tình người, tính nhân văn.

CHƯƠNG 4

GIÁ TRỊ VĂN HÓA TRONG CÁC CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU CỦA NGUYỄN VĂN XUÂN

4.1. Giá trị văn hóa trong các công trình nghiên cứu về văn hóa - văn học của Nguyễn Văn Xuân

4.1.1. Các công trình nghiên cứu về văn hóa xứ Quảng

Nguyễn Văn Xuân mong muốn khám phá và gìn giữ đầy đủ nhất các giá trị văn hóa, lịch sử, sự kiện, các nhân vật, các chứng tích của quê hương mà các thế hệ cha ông đã để lại. Vì vậy, số lượng các bài viết của học giả về vùng đất này rất đa dạng, đa diện từ tiến trình lịch sử đến đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội... Các nghiên cứu về văn hóa của ông có nội dung phong phú, nhiều tìm tòi mới mẻ, nhận định sâu sắc, tư duy sắc sảo.

** Quảng Nam - vùng đất tiêu biểu của sự giao lưu văn hóa ở Việt Nam*

Theo Nguyễn Văn Xuân, Quảng Nam là vùng đất tiêu biểu của sự giao lưu văn hóa ở Việt Nam. Điều này được tác giả xem xét ở nhiều góc nhìn, trong đó Hội An là địa điểm thể hiện đầy đủ và sâu sắc nhất. Ông phân tích cả về mặt nhân chủng, về văn hóa, về ngành nghề, cách làm ăn... Qua đó, ông nhận thấy xứ Quảng đã học hỏi và phát triển các giá trị văn hóa trên nhiều lĩnh vực.

** Cá tính con người xứ Quảng*

Khi đề cập đến cá tính con người Quảng Nam, Nguyễn Văn Xuân đặc biệt chú trọng khía cạnh “hay cãi”, ưa lý luận. Ông khai thác nhiều góc nhìn về cá tính này như tìm hiểu nguồn gốc, những biểu hiện, tác động trong đời sống, các nhân vật tiêu biểu... Theo ông, cá tính “hay cãi” tất nhiên có những nhược điểm, những hạn chế, song không ai phủ nhận sự đóng góp vào văn hóa, chính trị, kinh tế Việt Nam trong lịch sử phát triển của đất nước.

** Văn hóa ẩm thực xứ Quảng*

Nguyễn Văn Xuân viết về chuyện ăn uống của Quảng Nam là nhằm: khám phá những nét đặc trưng, khác biệt so với các địa phương lân cận; tìm về nguồn gốc, xuất xứ của các món ăn; đặt các món ăn trong diễn trình lịch sử phát triển vùng đất phương Nam để thấy sự tiếp biến, giao lưu, phát triển của văn hóa... Trường phái văn hóa ẩm thực Quảng Nam “no và đậm”, đã có sự lan tỏa, “tác động không ít đến văn hóa nói chung và văn hóa ẩm thực nói riêng của Đồng Nai - Gia Định tức là Nam bộ ngày nay”. Cư dân xứ Quảng cũng tiếp nhận nhiều món ăn từ nơi khác, góp phần tạo nên vùng văn hóa ẩm thực đa dạng, phong phú, hấp dẫn như hiện nay.

4.1.2. Các công trình nghiên cứu về Tết Nguyên Đán và lễ hội mùa xuân

Nguyễn Văn Xuân cho rằng, Tết Nguyên Đán là lễ hội lớn, là phong tục truyền thống quan trọng nhất ở Việt Nam, nên ông đặc biệt quan tâm nghiên cứu. Ông có những kiến giải đa diện, đa chiều và độc đáo: về nguồn gốc Tết; về “ăn Tết”; “chơi Tết”; những tục lệ cầu sự may mắn; cả những cảnh đời, thói tục về trốn nợ, đòi nợ, trộm cắp, bài bạc... Dù đề cao Tết truyền thống, song ông cho rằng cần cải tiến, rút gọn Tết cho khỏi phí phạm năng suất; cần quan tâm hơn đến Tết dương để hội nhập sâu rộng với thế giới trong bối cảnh “công kỹ nghệ hóa”. Đây là vấn đề hiện nay nhiều nhà nghiên cứu tiếp tục đặt ra, nên nó vẫn có tính thời sự.

4.1.3. Các công trình nghiên cứu về Phong trào Duy Tân

Phong trào Duy Tân là điểm sáng có ý nghĩa lớn lao, lâu dài trong các phong trào yêu nước của dân tộc những năm đầu thế kỷ XX. Những tìm tòi, suy tư của Nguyễn Văn Xuân về phong trào này có giá trị quan trọng, dấu ấn riêng về quan điểm học thuật và các nguồn sử liệu, được thể hiện tiêu biểu nhất qua công trình *Phong trào Duy Tân*. Theo tác giả, phong trào rất đề cao thực học, thực nghiệp, phát triển công thương. Ông cho chỉ có con đường ấy mới làm cho dân hết “đói

nghèo”, đất nước hết “rách rưới”, “đời sống của dân ngày một khá hơn, đất nước ngày một phồn vinh”.

Viết về phong trào Duy Tân, với Nguyễn Văn Xuân là tìm hiểu giá trị văn hóa, vai trò lịch sử của nó. Nhưng ông không hoàn toàn ngợi ca nó, mà xem xét giá trị tích cực, những ưu điểm xen lẫn việc đề cập các hạn chế của phong trào. Nhiều mục tiêu cao cả, đóng góp mới mẻ, bền lâu của phong trào đến nay vẫn còn nguyên giá trị.

4.1.4. Các công trình nghiên cứu về văn học - nghệ thuật

** Sớm đề cao tính dân tộc và sự thống nhất, đa dạng của tính địa phương trong văn nghệ*

Trong nghiên cứu văn nghệ, Nguyễn Văn Xuân đặc biệt quan tâm tính dân tộc khi nhận định, đánh giá và phân tích các hiện tượng văn học - nghệ thuật. Ông cho rằng, tính địa phương sẽ làm cho tính dân tộc phong phú và sâu sắc hơn. Bởi vậy, tác giả luôn có ý định tìm tòi, khám phá những nét cá tính địa phương, đặc sắc vùng miền của các hiện tượng văn nghệ mà ông đề cập.

** Đề cao mối quan hệ giữa vốn văn hóa với bút lực người viết*

Nguyễn Văn Xuân đặc biệt coi trọng vốn văn hóa, tầm tri thức và tư tưởng, tình cảm, đạo đức của nhà văn. Ông cho điều đó sẽ ảnh hưởng lớn đến sức viết, bút lực của tác giả, và đó cũng là cơ sở khẳng định giá trị của tác phẩm. Ông cho rằng sự “lai”, sự “xê dịch”, những trải nghiệm, vốn văn hóa... đã góp phần hình thành các tác gia Phan Huy Ích, Nguyễn Du, Nguyễn Đình Chiểu, Nhất Linh... Đây là một cách tiếp cận văn học từ góc nhìn văn hóa có nhiều điểm hợp lý, có thể vận dụng để khám phá nhiều hiện tượng văn học tương tự.

** Sớm khẳng định tiến trình vận động, phát triển văn nghệ Việt Nam trên cơ sở sự giao lưu, tiếp biến*

Các tác phẩm nghiên cứu sự vận động, phát triển của văn nghệ nước nhà của Nguyễn Văn Xuân hết sức độc đáo và giá trị. Ông có những nhận định sắc sảo về các hiện tượng văn nghệ, đồng thời đưa ra những khái quát hợp lý về quy luật vận động, phát triển của nền văn

học nghệ thuật dân tộc... Sự ảnh hưởng, tác động qua lại giữa văn học các vùng miền, giữa các hiện tượng, thể loại... được ông khảo tả đầy đủ, tìm tòi căn kẽ từ nguồn gốc và đặt chúng trong một tiến trình có hệ thống. Nhiều luận điểm của ông rất mới mẻ, hữu ích trong việc nhận thức về văn học - nghệ thuật, văn hóa, lịch sử Việt Nam.

4.2. Phương pháp nghiên cứu, cách tiếp cận giá trị văn hóa trong các công trình nghiên cứu của Nguyễn Văn Xuân

4.2.1. Phương pháp nghiên cứu hiện đại, hiệu quả

Trong nhiều công trình, những luận điểm của ông có nhiều nét gần gũi, tiệm cận với một số lý thuyết, phương pháp nghiên cứu hiện đại như lý thuyết làn sóng, lý thuyết tiếp nhận văn học, phương pháp điều tra xã hội học và thu thập tài liệu hiện đại... Về vấn đề này, luận án đặt ra hai giả thuyết. Thứ nhất, có thể đó là cách tiếp cận, những ý tưởng, suy tư của ông trong nghiên cứu tiến trình lịch sử văn học, nghệ thuật Việt Nam ngẫu nhiên có nhiều nét gần gũi với các nguyên lý, phạm trù của các lý thuyết hiện đại. Thứ hai, có thể ông vận dụng các lý thuyết đã tiếp cận được trong quá trình nghiên cứu, tìm tòi các tài liệu tiếng Pháp thời bấy giờ. Đó là những phương pháp có ý nghĩa về mặt khoa học, qua đó giúp ông vận dụng trong nghiên cứu văn học, văn hóa, văn nghệ, lịch sử Việt Nam đạt được nhiều giá trị quan trọng.

4.2.2. Cách tiếp cận, phát hiện vấn đề mới mẻ, táo bạo

Nguyễn Văn Xuân là nhà nghiên cứu có tư duy nghiên cứu độc lập, có cách tiếp cận, phát hiện vấn đề mới mẻ, độc đáo. Ông sớm nỗ lực “Định lại giá trị văn học miền Nam”; nhấn mạnh tinh thần dám sống, dám tiên phong của nghệ sĩ... Những cách tiếp cận, nhiều vấn đề mà ông đã thực hiện vẫn là những hướng tiếp cận khả thi và đang tiếp tục được nhiều nhà nghiên cứu triển khai và giải quyết. Đó là những giá trị, đóng góp quan trọng của Nguyễn Văn Xuân nhằm góp phần nhận thức rõ hơn, đầy đủ hơn quá trình vận động và phát triển của nền văn học, văn hóa Việt Nam từ cái nhìn tổng thể.

KẾT LUẬN

1. Tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân vừa có giá trị nghệ thuật, vừa mang tính khoa học và thể hiện rõ trách nhiệm với đời sống. Ở bất cứ thể loại nào, tác phẩm của ông cũng đều thấm đẫm giá trị văn hóa. Vì vậy, luận án lựa chọn điểm nhìn văn hóa là cách tiếp cận phù hợp, tương thích với hiện tượng văn học - văn hóa Nguyễn Văn Xuân. Tác phẩm của ông đã để lại nhiều bài học nhân sinh sâu sắc, ý nghĩa nhân văn cao đẹp. Cuộc đời nhà văn góp phần khẳng định một nhân cách văn hóa đáng trọng, một kiểu (type) nhà văn, trí thức, học giả tiêu biểu của Việt Nam trong thế kỷ XX.

2. Với niềm đam mê, niềm tin vào sức sống của những đứa con tinh thần, Nguyễn Văn Xuân tâm nguyện theo nghiệp viết chuyên nghiệp và tự do. Ông trải qua quá trình chuyên tâm nghiên cứu, rèn nghề khổ hạnh để có được hiểu biết sâu rộng về văn học, văn hóa, lịch sử... Con người và tác phẩm của ông có sự hòa quyện những nét văn hóa truyền thống và hiện đại tạo nên một “di sản chữ và di sản người” trân quý. Cùng với vai trò nhà văn, Nguyễn Văn Xuân còn luôn mong muốn gìn giữ và trao truyền tri thức, văn hóa, lòng tự hào dân tộc, tình yêu quê hương, đất nước. Ông đã nỗ lực bằng con đường viết lách, đồng thời, bằng con đường giáo dục nặng về khai phóng. Ông đã có nhiều đóng góp giá trị cho nền văn hóa của quê hương, của dân tộc.

Với khối lượng tác phẩm đồ sộ trong nhiều lĩnh vực, Nguyễn Văn Xuân đã góp phần gìn giữ nhiều giá trị văn hóa của quê hương. Ông đã nỗ lực khám phá những nét văn hóa đặc sắc, cá tính con người cũng như những đóng góp của quê hương trong hành trình mở cõi của dân tộc. Tác phẩm của ông thể hiện sự kết hợp những giá trị văn hóa giữa truyền thống và hiện đại. Ông cho rằng, chỉ giữ những truyền thống còn giá trị, bài trừ những hủ tục lạc hậu, phải học hỏi những cái hay, cái hiện đại ở nước ngoài vì mục tiêu đem

lại cuộc sống tốt đẹp cho nhân dân. Ông cho rằng, nghệ thuật phải là tiếng nói trách nhiệm của người nghệ sĩ với cuộc đời, phải thể hiện những giá trị đạo đức và nhân văn. Ông luôn khao khát tự do, luôn suy tư, trăn trở để tác phẩm có những sáng tạo độc đáo, có tính mới lạ. Đặc biệt, tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân có sự phân định đúng/ sai rõ ràng. Ông luôn mong muốn dùng lý luận và minh chứng để tìm ra chân lý, để bảo vệ cái đúng, cái hay, cái tốt, để phê phán cái dở, cái sai. Đó là nguồn mạch của những giá trị văn hóa cơ bản, được thể hiện rất sâu sắc, độc đáo trong nhiều tác phẩm của ông.

3. Sự nghiệp sáng tác của Nguyễn Văn Xuân trải dài suốt từ cuối những năm 30 của thế kỷ XX đến những năm đầu của thế kỷ XXI. Tác phẩm của ông thể hiện sự gắn bó chặt chẽ với quá trình vận động của lịch sử văn học nước nhà. Tác giả luận án đã sưu tầm và giới thiệu 22 truyện ngắn của ông trước năm 1945, qua đó góp phần tìm hiểu đầy đủ hơn những đóng góp trong giai đoạn này. Các nhân vật trong truyện ngắn tiền chiến của ông luôn suy tư, trăn trở, tự vấn lương tâm nhằm khắc phục lỗi lầm, hoàn thiện nhân cách. Chủ đề gia đình và các phong tục truyền thống của quê hương cũng được nhà văn quan tâm với cảm hứng gìn giữ các giá trị đạo đức tốt đẹp, lối sống nghĩa tình, phê phán cái xấu, cái ác, cái lạc hậu, cái phản nhân văn. Biểu tượng bóng tối và mã văn hóa dân gian giúp ông thể hiện sâu sắc hơn những thông điệp về đạo đức.

Giai đoạn từ năm 1954 đến 1975 là thời kỳ bút lực sung mãn nhất của Nguyễn Văn Xuân. Ông có nhiều tác phẩm giá trị, được đánh giá cao cả trong sáng tác và nghiên cứu. Các truyện ngắn và tiểu thuyết của ông giai đoạn này đã mở rộng biên độ, quan tâm nhiều về các vấn đề của cộng đồng, của dân tộc với tình yêu quê hương, đất nước sâu sắc. Ông hết lòng ngợi ca tinh thần xả thân chống giặc giữ nước của sĩ phu và nhân dân xứ Quảng; phê phán sự tàn ác, vô nhân đạo của bè lũ cướp nước và tay sai. Mã lịch sử

và biểu tượng cái chết hết sức độc đáo và ấn tượng đã khắc sâu tinh thần quyết tử cho Tổ quốc quyết sinh trong lòng độc giả.

Giai đoạn sau 1975, Nguyễn Văn Xuân ít viết văn xuôi hư cấu, song tiểu thuyết Kỳ nữ họ Tống thực sự tạo nên dấu ấn không thể phai mờ trong sự nghiệp. Ông lấy cảm hứng từ đề tài lịch sử giai đoạn nửa đầu thế kỷ XVII để sáng tác, làm bối cảnh cho tác phẩm. Theo nhà văn, danh lợi và tình dục là hai dục vọng căn bản chi phối, tác động lớn đến cuộc đời, hành động của các nhân vật. Các chúa, quan lại phần lớn là những con người tham quyền, háms lợi, hoặc hiếu sắc, hoặc hoang dâm, tàn nhẫn... nên có sự ảnh hưởng, thậm chí là chi phối lịch sử của cả đất nước. Ông mượn lời các nhân vật lịch sử để thể hiện những suy tư, chiêm nghiệm về đạo trị quốc, an dân. Ở khía cạnh khác, nhà văn thể hiện cái nhìn cảm thương số phận bất hạnh của những người phụ nữ trong thời kỳ Nam - Bắc phân tranh, họ phải chịu số phận hồng nhan bạc mệnh. Với mã lịch sử và biểu tượng lửa trong tiểu thuyết này, nhà văn bộc lộ thái độ phê phán, đã kích lới sóng tham quyền, háms lợi, hiếu sắc của tầng lớp thống trị trong xã hội.

4. Nguyễn Văn Xuân có nhiều đóng góp quan trọng, giá trị qua các công trình nghiên cứu văn hóa, văn học. Với những hiểu biết sâu rộng, đa diện, ông đã nghiên cứu về văn hóa xứ Quảng, về Tết Nguyên Đán, về phong trào Duy Tân... Về những sắc thái nổi bật của văn hóa xứ Quảng, ông khẳng định đây là vùng đất tiêu biểu của sự giao lưu văn hóa ở Việt Nam; con người nơi đây có cá tính mạnh mẽ, ưa thích tranh luận nhằm tìm ra chân lý; văn hóa ẩm thực xứ Quảng đa dạng, đặc biệt, qua các món ăn đã góp phần thấy được diễn trình giao lưu, biến đổi văn hóa của vùng đất. Ông có những kiến giải đa diện, đa chiều và độc đáo về nguồn gốc Tết, về “ăn Tết”, “chơi Tết”, những tục lệ cầu may mắn... Theo ông, Phong trào Duy Tân đã khơi dẫn con đường đúng đắn cho dân tộc phát

triển nhưng bị thực dân Pháp chặn lại, nên cần tiếp tục phát huy những giá trị của phong trào trong bối cảnh mới.

Trong nghiên cứu văn học - nghệ thuật, Nguyễn Văn Xuân đã sớm đề cao tính dân tộc và sự thống nhất, đa dạng của tính địa phương trong văn nghệ dân tộc; sớm khẳng định vai trò quan trọng của văn học Đảng Trong, miền Nam. Ông hết sức chú ý đến tiểu sử, bối cảnh xã hội, những yếu tố góp phần hình thành nên vốn văn hóa, tư tưởng, tình cảm của nhà văn, coi đó là một cơ sở sinh thành giá trị của tác phẩm. Ông rất quan tâm khám phá các khía cạnh giá trị luân lý, đạo đức trong các đối tượng nghiên cứu của mình. Ông đã phác thảo toàn bộ quá trình vận động, phát triển của văn học nghệ thuật dân tộc qua con đường truyền bá, giao lưu và ảnh hưởng qua lại, nhiều chiều từ ba vùng Bắc - Trung - Nam.

Nguyễn Văn Xuân không định danh về phương pháp nghiên cứu của mình, song xuất phát từ góc nhìn văn hóa chính là cách tiếp cận chủ đạo. Phương pháp nghiên cứu của ông khá hiện đại, có nhiều nét tương đồng với lý thuyết làn sóng, lý thuyết tiếp nhận văn học, phương pháp điều tra xã hội học, thu thập tài liệu hiện đại. Ông không chấp nhận những lối đi cũ mòn mà có cách tiếp cận, phát hiện vấn đề mới mẻ, táo bạo và độc đáo.

5. Với những giá trị được thể hiện trong tác phẩm, Nguyễn Văn Xuân xứng đáng được coi là một nhà văn, nhà văn hóa tiêu biểu của xứ Quảng, của miền Trung thời hiện đại. Đặt trong dòng chảy văn học Việt Nam hiện đại, ông đã có những đóng góp nhất định làm phong phú diện mạo nền văn học thế kỷ XX. Đặc biệt, tác phẩm của ông đã khẳng định nhiều giá trị văn hóa tiêu biểu của quê hương, của dân tộc, có đóng góp quan trọng đối với nền văn chương, học thuật miền Nam giai đoạn 1954 - 1975. Vì vậy, di sản văn học, văn hóa của Nguyễn Văn Xuân sẽ còn tiếp tục được nghiên cứu, khẳng định sức sống mạnh mẽ trong thời gian tới./.

DANH MỤC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC ĐÃ CÔNG BỐ CỦA TÁC GIẢ

1. Vũ Đình Anh (2017), “Nguyễn Văn Xuân qua bài báo *Vụ tai tiếng lớn nhất về ngoại thương Việt Nam giữa thế kỷ XVIII*”, *Tạp chí Xưa và nay*, số 6 (484), tr. 61-65.
2. Vũ Đình Anh - Nguyễn Phong Nam (2018), “Phương ngữ và lịch sử văn học dân tộc - những gợi mở từ quan điểm nghiên cứu của Nguyễn Văn Xuân trong sách *Khi những lưu dân trở lại*”, *Kỷ yếu Hội thảo quốc tế: Ngôn ngữ học Việt Nam - những chặng đường phát triển và hội nhập quốc tế*, NXB Thông tin và Truyền thông, Hà Nội, tr. 519-529.
3. Vũ Đình Anh (2019), “Nguyễn Văn Xuân và vấn đề công chúng văn nghệ ở Việt Nam (qua tác phẩm *Khi những lưu dân trở lại*)”, *Tạp chí Khoa học Đại học Sư phạm Đà Nẵng*, số 2 (33), tr. 21-28.
4. Vũ Đình Anh (2019), “Quan niệm của Nguyễn Văn Xuân về thực học, giáo dục toàn diện và ý nghĩa hiện nay”, *Tạp chí Khoa học xã hội miền Trung*, số 5, tr. 39-47.
5. Vũ Đình Anh (2020), “Số phận bất hạnh của phụ nữ trong tiểu thuyết Kỳ nữ họ Tống của Nguyễn Văn Xuân”, *Tạp chí Khoa học và Công nghệ - Đại học Duy Tân*, số 3 (40), tr. 113-120.
6. Vũ Đình Anh (2020), “Ý nghĩa biểu tượng cái chết trong tập truyện *Hương máu* của Nguyễn Văn Xuân”, *Tạp chí Văn hóa Nghệ An*, số 422, tháng 10, tr. 23-25.
7. Vũ Đình Anh (2020), “Kiểu con người đa diện, tự vấn lương tâm nhằm hoàn thiện nhân cách trong truyện ngắn Nguyễn Văn Xuân trước 1945”, *Tạp chí Văn hóa Nghệ An*, số 424, tháng 11, tr.15-18.
8. Vũ Đình Anh (chủ nhiệm, 2020), *Tác phẩm của Nguyễn Văn Xuân từ góc nhìn lịch sử*, Đề tài khoa học cấp cơ sở của Sở Khoa học và Công nghệ TP. Đà Nẵng.
9. Vũ Đình Anh (2021), “Đề tài gia đình trong các truyện ngắn trước năm 1945 mới được sưu tầm của Nguyễn Văn Xuân”, *Tạp chí Khoa học và Công nghệ - Đại học Duy Tân*, số 4 (48), tr. 164-171.
10. Vũ Đình Anh (2021), “Dấu ấn của Nguyễn Văn Xuân trong nghiên cứu lịch sử văn học Việt Nam”, *Tạp chí Khoa học xã hội miền Trung*, Số 06 (74), tr. 57-65.
11. Vũ Đình Anh (chủ biên, 2021), *Nguyễn Văn Xuân - những tìm tòi và diễn giải lịch sử*, NXB Đà Nẵng. (Sách chuyên khảo).
12. Vũ Đình Anh (sưu tầm và biên soạn, 2022), *Nguyễn Văn Xuân - 22 truyện ngắn trước 1945*, NXB Đà Nẵng.

